

Ta čas naj obiše vsak razred učilniške in tudi vadbine šole pa tudi vsacega učenika pri njegovem podučevanju, naj sprašuje, kakor za dobro spozna, gojence in učence, vendar tako, da učenika ne pripravi v zadrego.

Deželni šolski oglednik naj na tanko pozna šolske bukve in druge učilne pripomočke, in naj pozve, kakova je šolska disciplina, naj pogleda vradna pisma ravnateljeva, vzlasti pa konferencijske protokole učiteljskega osebja. Po vsakem ogledovanju naj ima konferencijo z učniki, naj takrat naznani, kaj je opazil in naj daje potrebne ustmene ukaze.

Ako deželna šolska gosposka zahteva, je zavezan, da vodi šolska spraševanja, ktera imajo biti po učilniških šolah, da se dobi pričalo zrelosti.

§. 13. Ljudski šolski oglednik naj tudi skerbi, da se sklicujejo učitelji v okrajne in deželne konferencije; deželne konferencije naj sam osebno vodi.

O tem, kako naj se vravnuje in izpeljuje nadaljevalni poduk za učitelje, naj vsako leto potrebno poroča deželnemu šolskemu vradu.

Čertice o cerkvenem petju.

(Iz „Danice“.)

Kdo je bil prvi, ki je skladal pesmi in speve, ne ve se; da je pa npravni človek svoje npravne čuti naznanjal s pevskim glasom, posnemamo po otrocih in taki mladosti, ki ni bila učena na glasbo ali je tudi še slišala ni. Stvarnik je tedaj tudi v tem dal človeku predstvo pred drugimi stvarmi.

Kakor naravno je, da so bile v začetku daritve spomin serčne hvaležnosti do Stvarnika; tako naravno je tudi, da so narodi svojo radost pri daritvah sklepali s petjem; kakošna je bila ta glasba pri raznih narodih — kdo bode skazoval? O času Davida in Salomona imeli so že vravnano petje in godbo, to kaže psalm 149. in 150., ker tukaj David sam opominja, da naj Boga hvalijo s petjem in godbo. Bere se, da je imel David blizo 4000 pevcev, in Salomon je najel za novi tempel mnogoverstnih godcev, da so povzdigovali slovesnost pri službah Božjih.

Prve šole, ki so bile pri Hebrejcih ustanovljene, so gojile posebno glasbo in skladbo.

Da so prvi kristjani sprejeli petje v svoj obred, kaže nam to, ker jih aposteljni v svojih listih na več krajih opominjajo, da naj pojejo psalme; Kristus sam je pel z učenci po zadnji večerji hvalno pesem.

Prava doba za cerkveno petje začela se je v četrtem stoletji, potem ko je bil cesar Konstantin vzel kristjane v varstvo in jim dovolil očitne Božje službe.

Ko je bila tedaj cerkev prosta in so kristjani imeli obrede in opravila po cerkvah, mislili so cerkveni očetje, kako bi vpejali in zboljšali petje pri službah Božjih. Kmalo se je razlegalo cerkveno petje od juga proti severju, in napredovalo je od dne do dne. Posebne zasluge pridobili so v tem obziru: sv. Ignacij, škof v Antiohiji; sv. Krizostom, škof v Carigradu; sv. Bazilij; sv. Ambrož, škof v Milanu, ki je zložil zahvalno pesem in več drugih himen; sv. Avguštín, škof v mestu Hiponu v Afriki; sv. Hjeronim je napravil petje tudi pri minihih; papež Silvester je ustanovil pevsko šolo; papež Hilarij jo je pozneje poterdil in zboljšal. Naj več pa je storil papež Gregor I., ki je vodil katoliško cerkev od leta 591. do leta 604.; on je odpravil staro gregovsko, nepripravno glasopisje, zaznamoval je stopnje glasov z abcdnimi pismenkami nad besedo, je dodal od sv. Ambroža sprejetim štirim glasbinim verstam še štiri nove, katerih vsaka stoji poleg une za štiri stopnje nižji; nabiral in izbiral je stare cerkvene speve, ter jih popravljaj in vravnal. To vredeno zbirko je izročil cerkvi z ukazom, naj bi se vselej in povsod ravnali po teh spevih. V ta namen so te speve, ki jih pojejo še zdaj v cerkvi pri Božji službi, obesili v knjigo napisane na zlato verižnico poleg altarja sv. Petra. Ti spevi se imenujejo „koral“ ali Gregorjevi spevi in se razločujejo od Ambroževih, ki jih je ustanovil sv. Ambrož in so iz starejše dobe; to je zaklad, zavoljo kterega nas zavidujejo umni nekatoličani.

Sv. Gregor je gledal posebno na pevske šole ter jih je zboljšal in pomnožil. Toliko vnet je bil za to reč, da je neki sam podučeval dečke, in nikdo ni mogel postati duhoven, kdor petja ni umel dobro. Še zdaj kažejo v Rimu sobo, kjer je sv. Gregor podučeval in palico, s katero je učencem dajal mero pri poduku.

Mnogotere napredovalne dobe v posvetni glasbi so vrivale svoje umetniške znanjbe tudi v cerkev in vrinile s časom toliko napák v svetišče, da so cerkveni očetje pri raznih zborih resno postopali, da bi se to odpravilo. Papež Pij IV. je odbral osem kardinalov, kateri naj to reč dobro prevdarijo in odpravijo novo posvetno glasbo iz cerkvá, in napravi naj se spet staro Gregorjevo petje. Bili so pa nekteri pri tem zboru, ki so terdili, naj bi se pred poskusilo, bi li bilo mogoče zediniti staro petje harmonično z umetniško stopnjo tistega časa prav v duhu cerkvenem. Za to težko delo je bil izvoljen Palestrina, tako imenovan po rojstnem mesticu (pravo imé njegovo je bilo Janez Peter Alojzij Sante), in izveršil je svoje delo vredno takega mojstra. Spisal je za poskušnjo tri maše (latinske) za same pevske glase in popeva je jih dopadla je posebno tretja, imenovana „Missa Papae Marcelli“, tako da se ni več mislilo na to, da bi se odpravili novi spevi, temuč le, da bi se v tem duhu napredovalo. Zasijala je po Palestrinu nova doba. Vstanovil je on nove šole v Rimu, iz katerih so prihajali mojstri, ki so napredovali v njegovem duhu. Naj bližje mu je bil v svojih delih Ludovik da Vittoria, španjski duhoven, ki je bival pozneje v Rimu. Drugi te verste so: Nainini, Alessandro Romano, Orlando di Lasso, Allegri, Baj, Scarlatti, Marcello, Pergolesi, Lotti, Leo, Durante, Bainsi in več drugih. Spisi teh mojstrov se imenujejo cerkveno - klasične dela. Kako se glasijo ti spevi, je težko povedati; naj govori o tem zvedeni možje. Bainsi, papežev pevovodja († 1848) je rekel o maši „Missa Papae Marcelli“: Ko so ti glasi pervikrat zadoneli v svetišču, kterega so malo pred oveličastile slikarske podobe in umetniški kipi, ste vstale umetnji objeli svojo vredno sestro — in bolj začudeno ginjeni so bili poslušalci, ko kdaj od godbe in poezije gregovske naj imenitniših mojstrov. Oulibischeff, življenjopisec Mozartov, izrekel je ves navdušen: V letu milosti 1565 je zapovedal Bog svojemu hlapcu Alojziju Praenesté-u, naj navdahne cerkveno petje (koral) z duhom umetnije, in Alojzij odgovori: Gospod, tvoja volja se zgódi! in spremenjeni koral razlegal se je enak angelskim zborom. Veličastna glasba zasijala je v sveti zarji. Proske, korar in iskren nabiralec klasičnega glasbenstva, piše: Nepozabljivo mi ostane petje maše „Missa brevis“, od Palestrina, v kapeli Sikstinski na vseh svetnikov dan 1834, ktero je vodil tako pravno in navdušeno, da so bili pevci z

vsakim pogledom in z vsakim migljejem vsi veselo prešinjani (elektrizirani). Nebeško lepi trispév „Benedictus“ so peli tako zamaknjeno in s tako pobožnostjo, kakor ko bi vodil petje knez kerubinov pred božjim tronom. Bach, imeniten orglavec in komponist, je rekel: To so dela, pisane s skrivnostnimi čerkami, ki nič ne zdajo, ako jih pojemo navadno; le če smo dobili ključ do pravega, pride zerno na svetlo iz mertve pismenke.

Prednost imajo te kompozicije tudi zavoljo tega, ker so vredene liturgično prav ali po cerkvenih pravilih.

S časom se je iznašla in vpeljala dvorna godba. Vsake baže oblike, vsake baže mera, vsake baže glasbine orodja so se verstile v velikih in ušesu všečnih harmonijah. Od začetka te dobe popevali in predstavljali so zgodbe sv. pisma, n. pr. Jožef v Egiptu, Mojzes id., imenovane „Oratorium“; pozneje so spisovali in še spisujejo in predstavljajo svetne zgodbe, ki jih imenujejo „Opere“. Ker je bil in je še zdaj pri takih sostavah poglavitni namen, da ljudém dopadajo in da si pridobi pisatelj umetniški venec, se trudi vsaki, da znajde kaj novega, kar se še ni slišalo, n. pr. kako novo orodje, kako bolj prijetno sostavo harmoničnih barv, da bi se odlikoval ko mojster nove dobe. Ti pisatelji so raztegnili svoje iznajdbe čez gledišni oder in dobili smo v cerkev latinske maše od Hajdna, Bethogna, Mozarta, Schiedermajerja in mnogo drugih, dela polne umetnosti. Ker pa ti spevi niso v duhu cerkvenem pisani, ker se pisatelji niso držali cerkvenih pravil, ker motijo množino, kakor bi bila godba vse v cerkvi, — torej nimajo vrednosti za cerkev.

Proske je menda prvi začel kermi na pravo pot. Bil je Proske poprej vojaški zdravnik; prestopivši v duhovski stan pečal se je jako s cerkveno glasbo, ki jo je moral že pred dobro razumeti. Šel je v Rim in obhodil druga velika mesta, preiskoval vse arhive, prepisaval mnogo klasičnih spisov in rešil jih gotove zgube. V 25 letih svojega pripravljanja čutil se je dosti močnega dati na svetlo velik zaklad pod naslovom „Musica divina“. Založnik Fried. Pustet v Regensburgu znižal je zdaj ceno od 60 gl. na 30 gl. Zeleti je, da bi saj veči farne cerkve imele ta cerkveno - klasične dela; marsikteri učitelj ali orglavec bi se modril pri njih. Drugo važno cerkveno delo je Mettenleiter-jev „Eachiridion chorale“, knjiga, ki obsega vse

cerkvene speve, kateri se rabijo po katoliških cerkvah med letom z orglami ali pa brez orgel in se dobiva ravno pri tem bukvarji. Stefan Lück, korar v Trier-ju, je izdal praktično zbirko klasičnih del z navadnimi notami (figural). Kar nam je odperl Proske staro-cerkveni zaklad glasbeni, pred 30 leti, začelo se je bolj gibati na tem polji. Napravljale so se družbe za zboljšanje cerkvenega petja, in to je pomagalo, da imajo po mnogih cerkvah v Nemčiji prav vredeno cerkveno petje, in mnogokrat se bere, kako so tu in tam popevali kako staro cerkveno-klasično delo. Napravile so se po več krajih na severnem Nemškem in po Tirolih družbe sv. Cecilije, ktere imajo namen odpravljati posvetne fraze iz cerkvá in vpeljati liturgično pravo petje. „Musica sacra“ in „Fliegende Blätter für kath. Kirchenmusik“, ki oboje izhaja pri Pustet-u v Regensburgu in se dobiva oboje po 2 gld. na leto z glasb. dokladami vred, razjasnuje in se jako poganja za zboljšanje cerkvenega petja, razpisujejo se pa tudi darila za nar boljša dela in — ta reč napreduje.

(Konec nast.)

Nekoliko o poštevanji ali računstvu v ljudski šoli. *)

Računstvo ali poštevanje se uči v ljudskih šolah iz dvojnega namena; prvi namen je ta, da se učenci v navednem življenji nahajoče poštevte sprevidno, urno in gotovo izverševati naučé, drugi pa, da se jim s tim pomoček pripravi, svoje dušne moči po naravni poti razvijati. Iz tega je samo po sebi jasno, kako važen je poduk v računstvu izmed drugih predmetov v ljudski šoli.

Urnost v poštevanji, ali v sprevidnem in gotovem izverševanju računskih nalog občinskega življenja je za slehernega človeka živa potreba; veliko je ljudi nižjih stanov, ki imajo le poredkama priložnost kaj brati ali pisati, pa skoraj nobeden dan jim ne mine, da bi ne bili primorani kaj računati.

V svoji raznolični rabi pa daje poštevanje tudi naj lepšo priliko, pazljivost uka željne mladine obračati na djanje in gibanje ljudi, na ceno stvari, s kterimi se navadno teržuje, in tudi na druge reči in potrebe domačega življenja, in jo tako že zgodaj pripravljati za njeno občinsko porabnost. Poseben ozir na poduk v računstvu je treba tudi zavolj tega imeti, ker ono je pomoček dušno delavnost buditi in krepčati; kajti ni je tako pripravne reči, mladega človeka pravega, natančnega in urnega mislenja vaditi, njegovo razsodnost ojstriti, in lastno delavnost izobraževati, kakor je ravno računstvo, ako se le po pravi poti izpeljuje.

*) Iz „Letnega sporočila“ e. k. glavne šole v Idriji.